

Modernite'den Küreselleşmeye Mekânın Dönüşümü ve Yer Bağlılığının Kırılmaşması

From Modernity to Globalization: The Transformation of Space and the Fragility of Place Attachment

ÖZET

Mekân, çağdaş toplumsal kuramda yalnızca fiziksel bir düzenleme alanı olarak değil; kimliğin, belleğin ve toplumsal ilişkilerin üretildiği çok katmanlı bir deneyim alanı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda yer bağlılığı, bireylerin yaşadıkları çevrelerle kurdukları duygusal, bilişsel ve işlevsel ilişkileri ifade eden; tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak dönüşen dinamik bir olgu niteliği taşımaktadır. Modernite, postmodernite ve küreselleşme süreçleri, mekânın anlamını ve yerle kurulan bağların niteliğini köklü biçimde dönüştürmüştür. Modernitenin rasyonel, işlevsel ve standartlaştırıcı mekân anlayışı, yerin tarihsel sürekliliğini ve yaşantısal derinliğini zayıflatırken; postmodern dönemde bütüncül mekânsal anlatılar yerini parçalı, çoğulcu ve temsil ağırlıklı mekânsallıklara bırakmıştır. Küreselleşme çağında ise artan hareketlilik, dijitalleşme ve ağsal ilişkiler, mekânı sabit bir aidiyet zemini olmaktan çıkarak akışkan ve geçici bir deneyim alanına dönüştürmektedir. Bu süreçte yer, bir yandan küresel akışlar içinde çözülürken, diğer yandan yerel bağlamlarda yeniden üretilen ilişkisel bir yapı hâline gelmektedir. Bu çalışma, Bauman'ın akışkan modernite yaklaşımı, Giddens'in yersizleşme-yeniden yerleştirme diyalektiği, Augé'nin yok-yer kavramsallaştırması ve Robertson'un glocalizasyon yaklaşımını birlikte ele alarak, yer bağlılığının modern-sonrası dünyada nasıl çözüldüğünü ve hangi kuramsal dinamikler aracılığıyla yeniden kurulduğunu tartışmayı amaçlamaktadır. Makale, yer bağlılığını bireysel bir duygu durumu olarak değil; mekânın tarihsel, toplumsal ve ideolojik dönüşümleri içinde biçimlenen ilişkisel bir süreç olarak kavramsallaştırarak, mekân kuramı ve kent çalışmaları literatürüne bütüncül bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Yer Bağlılığı, Küreselleşme, Akışkan Modernite, Yersizleşme

ABSTRACT

In contemporary social theory, space is no longer understood merely as a physical setting but as a multilayered experiential field through which identity, memory, and social relations are produced. Within this framework, *place attachment* refers to the emotional, cognitive, and functional bonds individuals develop with their environments and represents a dynamic phenomenon shaped by historical and social conditions. Processes of modernity, postmodernity, and globalization have profoundly transformed both the meaning of space and the nature of place-based attachments. The rational, functional, and standardized spatial paradigms of modernity weakened the historical continuity and experiential depth of place, while postmodern critiques challenged universal spatial narratives by foregrounding fragmentation, plurality, and representational practices. In the era of globalization, intensified mobility, digitalization, and networked relations have further destabilized space as a stable ground of belonging, transforming it into a fluid and transient experiential condition. Within this context, place is simultaneously dissolved within global flows and reconstituted through localized and relational practices. Drawing on Bauman's concept of liquid modernity, Giddens's disembedding-re-embedding dialectic, Augé's notion of non-places, and Robertson's theory of glocalization, this article examines how place attachment is both destabilized and reconfigured in the modern-postmodern-global continuum. Rather than treating place attachment as a purely individual emotional state, the study conceptualizes it as a relational process embedded in the historical, social, and ideological production of space, offering an integrated theoretical framework for contemporary debates in spatial theory and urban studies.

Keywords: Space, Place Attachment, Globalization, Liquid Modernity, Disembedding

GİRİŞ

Mekân, toplumsal yaşamın edilgen bir arka planı değil; bireylerin kimlik, aidiyet ve gündelik pratiklerini şekillendiren tarihsel ve ilişkisel bir deneyim alanı olarak ele alınmalıdır. İnsanların yaşadıkları çevrelerle kurdukları bağlar, yalnızca fiziksel koşullara değil; kültürel anlamlara, toplumsal ilişkilere ve zamansal sürekliliğe dayanmaktadır. Bu bağlamda “yer”, mekânın salt geometrik bir düzenleme olmaktan çıkarak, anlam, bellek ve kimlikle yüklü bir yaşantı alanına dönüşmüş hâlini ifade eder.

Roya Ebadi¹
Şen Yüksel²

How to Cite This Article

Ebadi, R. & Yüksel, Ş.
(2026). Modernite'den küreselleşmeye mekânın dönüşümü ve yer bağlılığının kırılmaşması. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 12(1), 157-165. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18405879>

Arrival: 06 December 2025
Published: 28 January 2026

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6605-9035

² Prof. Dr., İstanbul Beykent Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-0827-3930

Yerle kurulan bu çok katmanlı ilişki, literatürde yer bağlılığı (place attachment) kavramı üzerinden ele alınmaktadır. Yer bağlılığı, bireylerin yaşadıkları çevrelerle geliştirdikleri duygusal, bilişsel ve işlevsel bağların bütünüdür; güven, aidiyet, süreklilik ve kimlik duygularının mekânla kurulan ilişkiler aracılığıyla üretilmesini ifade eder. Ancak bu bağlar sabit ya da değişmez değildir. Yer bağlılığı, tarihsel ve toplumsal dönüşümlerle birlikte yeniden biçimlenen, kırılmalı ve müzakere edilen bir süreçtir.

Moderniteyle birlikte mekânın anlamı köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Sanayileşme ve modern kentleşme süreçleri, mekânı rasyonellik, işlevsellik ve standartlaşma ekseninde yeniden tanımlamış; yer, tarihsel süreklilik ve yaşantısal derinlikten büyük ölçüde arındırılmıştır. Modernist planlama anlayışı, mekânı “boş bir yüzey” (tabula rasa) olarak ele alarak geçmişle radikal bir kopuşu meşrulaştırmış; bu durum yerin anlam taşıyıcı niteliğini zayıflatmıştır. Böylece yer bağlılığı, modern kentlerde giderek kırılanlaşan bir ilişki hâline gelmiştir.

Postmodern dönemde ise modernitenin bütüncül ve evrensel mekân anlatıları sorgulanmış; yerel bağlam, tarihsel süreklilik ve çoğul anlam katmanları yeniden gündeme gelmiştir. Ancak postmodern mekânsal üretim, her ne kadar yer, bellek ve kimlik kavramlarını görünür kılsa da, mekânın temsile ve imgeye indirgenmesi riskini de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yer, kimi zaman yüzeysel göstergeler üzerinden yeniden üretilmiş; aidiyet duygusu kalıcı bağlar yerine geçici temsillerle ilişkilendirilmiştir.

Küreselleşme çağında ise mekân–yer ilişkisi yeni bir kırılma yaşamaktadır. Artan hareketlilik, dijitalleşme ve ağsal ilişkiler, mekânı sabit bir aidiyet zemini olmaktan çıkararak akışkan ve geçici bir deneyim alanına dönüştürmüştür. Yer, bir yandan küresel akışlar içinde çözülürken; diğer yandan yerel bağlamlar global süreçler aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Bu çelişkili durum, yer bağlılığını hem zayıflatan hem de yeni biçimlerde yeniden kurulan bir ilişki hâline getirmektedir.

Bu çalışma, mekânın modernite, postmodernite ve küreselleşme süreçleri boyunca geçirdiği dönüşümü, yer bağlılığı kavramı etrafında bütüncül bir kuramsal çerçeve içinde ele almayı amaçlamaktadır. Bauman’ın akışkan modernite yaklaşımı, Giddens’in yersizleşme–yeniden yerleştirme diyalektiği, Augé’nin yok-yer kavramsallaştırması ve Robertson’un globalizasyon yaklaşımı, yerin modern-sonrası dünyada nasıl çözüldüğünü ve yeniden kurulduğunu anlamak için birbirini tamamlayan analitik eksenler olarak değerlendirilmiştir.

Dolayısıyla, ampirik bir çözümleme sunmaktan ziyade, yerin anlamının tarihsel olarak nasıl dönüştüğünü ve bu dönüşümün yer bağlılığı üzerindeki etkilerini tartışan kuramsal bir sentez geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma, mekânın yalnızca fiziksel bir zemin değil; kimliğin, belleğin ve aidiyetin üretildiği dinamik bir ilişkisellik alanı olduğunu ortaya koyarak, yer bağlılığına ilişkin güncel tartışmalara kavramsal bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Mevcut literatürde mekânın modernite, postmodernite ve küreselleşme bağlamında ele alındığı çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, bu tarihsel kırılmaların yer bağlılığı kavramı etrafında bütüncül ve süreklilik içeren bir kuramsal çerçeveye birlikte tartışıldığı çalışmalar sınırlıdır. Yer bağlılığı çoğu zaman çevresel psikoloji ya da davranış bilimleri bağlamında, bireysel deneyime odaklanan dar bir çerçevede ele alınmakta; mekânın tarihsel, toplumsal ve ideolojik dönüşümleriyle ilişkisi yeterince derinleştirilmemektedir.

Bu çalışma, yer bağlılığını yalnızca bireysel bir duygu durumu değil, moderniteyle başlayan mekânsal yeniden kurgulama süreçleri içinde şekillenen tarihsel ve ilişkiyel bir olgu olarak ele almayı amaçlamaktadır. Modernitenin rasyonel ve işlevsel mekân anlayışından, postmodernitenin çoğul ve parçalı anlatılarına; oradan küreselleşmenin akışkan, ağsal ve geçici mekânsallıklarına uzanan bu dönüşüm hattı, yerin anlamının nasıl çözüldüğünü ve yeniden üretildiğini görünür kılmaktadır.

Bu yönüyle makale, farklı kuramsal literatürlerde dağınık biçimde ele alınan mekân, yer ve aidiyet tartışmalarını ortak bir kavramsal eksen etrafında yeniden bir araya getirerek, yer bağlılığının çağdaş dünyadaki kırılanlaşmasını anlamaya yönelik bütüncül bir kuramsal katkı sunmayı hedeflemektedir.

LİTERATÜR ÖZETİ

Modernite Bağlamında Mekânın Yeniden Kurgulanışı: Modern Şehir Eleştirisi

Modernite, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali ile ivme kazanarak üretim ilişkilerini fabrika sistemi etrafında yeniden örgütlemiş; emek, sınıflaşma ve üretim araçları toplumsal düzenin belirleyici unsurları hâline gelmiştir (Marx & Engels, 1848; Weber, 1905). Bu dönüşüm, kentleşmenin hızlanmasıyla birlikte, mekânın yalnızca fiziksel bir çevre değil, rasyonel, siyasal ve toplumsal aklın somutlaştığı bir düzenleme alanı olarak yeniden kurgulanmasına yol açmıştır.

Modernist düşüncede “zamanın ruhu” (zeitgeist), tarihsel süreci bireylerin ve ahlaki değerlerin üzerinde işleyen kaçınılmaz bir güç olarak konumlandırır (Jencks, 2011, s. 30). Krier ise bu kavrayışa eleştirel yaklaşarak, zeitgeist’in toplumsal çoğunluktan ziyade onu estetik biçimlere dönüştüren yaratıcı aktörler tarafından kurulduğunu savunur; mimarlık bu bağlamda yalnızca talebe yanıt veren bir pratik değil, kültürel yönlendiricilik taşıyan bir eylem alanı olarak değerlendirilmelidir (Krier, 1992, s. 21). Bu tarihsel perspektif içinde, güvenlik, din ve ticaret gibi çeşitli faktörlerin birer yansıması olarak biçimlenen sanayi öncesi kentler, görece küçük ölçekli ve kapalı bir mekânsal örgütlenme sergilemiştir. Buna karşılık, sanayileşme süreciyle birlikte kentlerin endüstri merkezlerine dönüşmesi, yoğun göç hareketlerini tetiklemiş; özellikle 19. ve 20. yüzyıllar kentleşmenin belirleyici çağı hâline gelmiştir (Yörükhan, 2023, ss. 21–22; İncedere, 2023).

Bu bağlamda kent, birey ve toplum için çok katmanlı bir “kabuk” işlevi görür. Yapı bireyin ilk kabuğu iken, daha geniş mekânsal çevre toplumsal yaşamın ikinci kabuğunu oluşturur; bu ikinci kabuk yalnızca fiziksel düzeni değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve kültürel örgütlenmeyi de yansıtır (Kuban, 2018, s. 9). Mimarlık bu nedenle yalnızca barınma üretimiyle sınırlı değildir; ideal yaşam biçimlerine ilişkin normatif bir vizyon da inşa eder (Botton, 2020, s. 14).

Mimarlık tarihinde rasyonel–geometrik ve organik–irrasyonel eğilimlerin birlikte varlığı, mekânın kimi zaman planlı ve ölçülü, kimi zaman ise süreç içinde organik olarak gelişen bir karakter taşımasını açıklar. Giedion’un işaret ettiği üzere bu karşıtlık, Antik Yunan’ın rasyonel orantı ilkeleri ile organik yerleşme örüntülerinde eşzamanlı olarak izlenebilir (Giedion, 1959, s. 412). Frank Lloyd Wright’ın erken dönemden itibaren temsil ettiği organik dünya görüşü ise modernist standartlaşmaya karşı, insanın içgüdüsel barınma ihtiyacını “doğal sığınak” fikri üzerinden temellendirir (Giedion, 1959, s. 415).

Modern şehir eleştirisi bu noktada belirginleşir. Mumford, modern kentlerin doğanın sınırlarını aşan biçimsiz büyümesini ve kentin “amipsi” (amoeboid) bir yayılma göstererek toplumsal bütünlüğü zayıflatmasını eleştirir (Mumford, 1970, ss.233–234). Bu bozulma yalnızca fiziksel ya da ekonomik gerekçelerle açıklanamaz; ideolojik ve psikolojik çarpılmalar da kenti duygusal yaşamdan koparan bir “iktidar mekânı”na dönüştürmüştür. Mumford’a göre milliyetçilik kültürünün “vatan sevgisi”ni akıldışı bir tapınmaya dönüştürmesi ve devletin mimariyi bu ideolojinin aracı hâline getirmesi, kentlerin yaşam gücünü zayıflatmıştır (Mumford, 1970, s. 273). Haussmann’dan Le Corbusier’ye uzanan çizgide anıtsal, ağır ve “mezar sessizliğini” çağrıştıran kamusal düzenlemeler, mimarlığın toplumsal yaratımdan çok siyasal bir gösteri mekânı olarak işlediğine işaret eder (Mumford, 1970, s. 273). Buna karşı Mumford, dayanışma ve güven merkezli “insancıl çevre” fikrini; gençlere ve yaşlılara özenin, toplumsal kesimler arası dayanışmanın ve özgür yaratıcı ifadenin teşvik edildiği çok katmanlı bir kültürel örgütlenme biçimi olarak tanımlar (Mumford, 1970, s.278).

Modernitenin kentle ilişkisini keskinleştiren temel kırılmalardan biri de geçmişle radikal kopuş fikridir. Mekânın “tabula rasa” olarak görülmesi, tarihsel ve kültürel birikimi dışlayarak yeniden inşa edilecek “boş sayfa”yı meşrulaştırmış; bu yaklaşım, demokratik ideallerle gerekçelendirilse bile, otoriter ve travmatik müdahalelere zemin hazırlamıştır (Harvey, 2013, s.7). Paris’in 19. yüzyıl sonlarına doğru büyük ölçekli yıkımla dönüştürülmesi; bulvarlarla yeniden düzenlenmesi ve geleneksel mahalle dokularının tasfiyesi, yer ile tarihsel süreklilik arasındaki bağların kopmasına neden olmuş ve ideal kent arayışını 20. yüzyıl başına taşımıştır (Baba, 2022, ss.107-111, 122-123).

Giedion, Haussmann’ın Paris’ini modern kent tarihinin dönüm noktalarından biri olarak değerlendirir ve bu dönüşümü; askerî/tören amaçlı dolaşım kolaylığı, dar sokakların kaldırılması, geniş bulvarlarla kamu düzeninin sağlanması ve ulaşımın modernleştirilmesi gibi ilkelere bağlar (Giedion, 1959, ss.648–649). Bu müdahaleler, yalnızca yeni caddeler üretmekle kalmamış; yeni bir kentsel düzen ve mekânsal hiyerarşi de inşa etmiştir. Ancak aynı zamanda kent, organik yaşam akışından uzaklaşıp düzenin ve iktidarın mekânsal ifadesi hâline gelmiştir (Giedion, 1959, ss. 648–649). Giedion’un vurguladığı “mekanikleşmiş kent” imgesi, modernleşmenin hızıyla orantılı biçimde kentin “trafik organizması”na dönüşmesini; barınma, üretim ve ulaşım işlevlerinin yapay ve ayrıştırılmış bir bütünlük içinde bir araya getirilmesini ve duygusal-mekânsal bütünlüğün aşınmasını görünür kılar (Giedion, 1959, ss.664, 678; s.674).

20. yüzyılın savaş aralığında (1918–1950) toplumsal kesintiler mimarlık pratiğini derinden etkilemiş; sosyal konut ihtiyacı, mekanik üretim kültürünün yükselişi ve “düzene dönüş” eğilimi eşzamanlı olarak görünür olmuştur (Monnier, 2019, ss.140-141). Bu iklimde Le Corbusier’nin kent vizyonu, her yerde aynı standartlarla kurulabilecek, işlevsel olmayan unsurların dışlandığı homojen ve tekrarlanabilir bir “makine” fikrine dayanır. Ancak bu yaklaşım, geçmişle bağların koparılmasını öngören radikal bir köksüzleşme projesine dönüşmüştür (Baba, 2022, ss.128-129). İşlevsellik, kent ölçeğinden konuta kadar öncelik kazanırken; temel işlevlerin dışındaki öğeler “romantik bir safsata” olarak görülür (Botton, 2020, s.64).

Giedion'a göre modern çağın krizi, mekanikleşme ile insanın içsel bütünlüğü arasındaki kopuştur (Giedion, 1959, ss.763–764). Modernist konut üretimi bu kopuşu görünür kılar: Le Corbusier'nin 1923 Bordeaux işçi lojmanlarında olduğu gibi, yerel/kırsal öğeler dışlanmış; ancak kullanıcılar zamanla bahçe, duvar kâğıdı ve benzeri kişisel eklemelerle bu tekdüzeliği dönüştürerek aidiyet ihtiyacını yeniden üretmiştir (Botton, 2020, ss.179-181). Bu gerilim, mimarlığın yalnızca biçimsel bir teknik değil, insani ve deneyimsel bir disiplin olarak yeniden düşünülmesi gerektiğini gösterir; mekanikleşme sürdükçe kentler insan temasını yitirir ve kültürel bütünlük çözülür (Giedion, 1959, s.725).

Mumford, modern kentlerdeki toplumsal dönüşümü, mimarlık ve yerleşim biçimlerinde yeni bir uyum arayışının simgesi olarak ele alır: hedef, bireysel konfordan ziyade toplumsal yaşamın bütünsel niteliğini iyileştirmektir (Mumford, 1970, s. 402). Bu çerçevede “sosyal çekirdek” kavramı belirleyicidir; okul, kütüphane, tiyatro ve toplum merkezleri gibi kamusal kurumlar kentin iskeletini oluşturur ve kentin birimi artık “ev” değil “topluluk”tur. Böylece Mumford, mekanik kent modeline karşı etik, toplumsal ve estetik boyutları içeren “organik bütünlük” fikrini geliştirir (Mumford, 1970, s.482).

Modernitenin standartlaştırıcı ve “tabula rasa” eğilimi, mekânı işlevsel bir düzenleme nesnesine indirgerken, yerin tarihsel, kültürel ve yaşantısal sürekliliğini aşındırmıştır. Bu aşınma, Relph'in (1976) “yersizlik” (placelessness) kavramında ifadesini bulan biçimde, bireylerin çevreleriyle kurduğu aidiyet ilişkisinin kırılma noktasına işaret eder. Norberg-Schulz'un (1980) “yerin ruhu” (genius loci) yaklaşımı ise yerin yalnızca geometrik bir düzenleme değil, deneyim ve anlamın yoğunlaştığı varoluşsal bir zemin olduğunu vurgulayarak modern mekân üretiminin yarattığı duygusal kopuşu görünür kılar. Giedion'un mekanikleşme eleştirisi ile Mumford'un organik bütünlük çağrısı, modern kentin insan-mekân ilişkisinde yarattığı bu kopuşa iki farklı eleştirel yanıt sunmaktadır. Bu kuramsal hat, modern dönemde mekânın anlamının nasıl dönüştüğünü ve yerle kurulan bağların neden giderek daha kırılma hâle geldiğini açık biçimde ortaya koyar.

Postmodernite Bağlamında Mekânın Yeniden Anlamlandırılması

Postmodernite, 20. yüzyılın ikinci yarısında modernitenin evrenselci, rasyonalist ve tekil mekân anlayışına yönelen eleştirilerle belirginleşmiş; özellikle 1960'larda yükselen karşı-kültür hareketleri, ölçeğe sığmayan büyüme, yerel kimliğin silinmesi ve modernist mimarlığın tekdüzeliği gibi sorunları görünür kılmıştır (Jencks, 2011, s. 76). Bu eleştirel iklim, mimarlıkta yalnızca biçimsel bir dönüşümü değil; mekânın anlam, bellek ve aidiyet üretme kapasitesinin yeniden sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla artan konut ihtiyacına yanıt olarak geliştirilen modernist sosyal konut projeleri, başlangıçta toplumsal refahı artırma iddiası taşısa da zamanla kimliksizleşme ve mekânsal yabancılaşmanın sembolleri hâline gelmiştir. Bu gerilimin en çarpıcı örneklerinden biri, ABD'de inşa edilen Pruitt-Igoe Konut Kompleksi'dir. Charles Jencks'e göre yerleşimin 1972'de yıkılması, modern mimarlığın insan ölçeğini ve yer duygusunu ihmal eden yaklaşımının simgesel bir çöküşünü temsil eder (Jencks, 2011, s. 77). Pruitt-Igoe örneği, modernist dilin toplumsal eşitlik ve standart yaşam vaadine rağmen, gündelik yaşam deneyimi düzeyinde aidiyet üretmekte zorlanabildiğini göstererek postmodern eleştirinin kırılma noktalarından biri hâline gelir.

Modern mimarlığın standartlaşma eğilimi, Scruton'un (1979, ss. 10–13) vurguladığı üzere mimarının “yer duygusunu” zayıflatmıştır. Scruton'a göre mimarlığın estetik değeri yalnızca biçimsel özelliklerden değil; yapının bulunduğu çevreyle kurduğu mekânsal, kültürel ve ahlaki ilişkilerden doğar. Ölçeğe sığmayan büyüme ve seri üretim, mekânın “yer olma” niteliğini aşındırarak aidiyet ve anlam üretme kapasitesini kırılma noktasına getirir. Benzer biçimde Krier (1992, s. 12), modernist planlama ilkelerinin—özellikle CIAM'ın (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne – Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri) işlevlerin ayırımına dayalı “zoning” yaklaşımının—kentsel bütünlüğü parçaladığını; kenti etik içerikten yoksun, işlevsel nesneler toplamına indirgediğini savunur. Bu eleştiriler, modern mimarlığın toplumsal sorumluluk iddiası ile ortaya çıkan mekânsal sonuçlar arasındaki yapısal gerilimi açığa çıkarır.

Krier'in Varşova'nın yeniden inşasına ilişkin değerlendirmesi bu gerilimi somutlaştırır: Modernizmin biçimsel ideallerine rağmen ulusal kimliğin mekânsal temsile hâlâ ihtiyaç duyduğunu gösteren bu süreç, modernizmin insanî ölçekten uzaklaşmasına karşı yerel belleğin direnç potansiyelini görünür kılar (Krier, 1992, s. 12). Böylece postmodern tartışma, “yeni”nin yalnızca teknik ve işlevsel ölçütlerle tanımlanamayacağını; yerel bağlamın, tarihsel sürekliliğin ve kolektif hafızanın mekân üretiminde belirleyici kavramsal eksenler olduğunu yeniden gündeme taşır.

Bu çerçevede postmodern düşünce, modernitenin tek merkezli ve ilerlemeci mekân anlayışına karşı çoğulculuğu, tarihsel sürekliliği ve yerel bağlamı öne çıkarır. Team X ve Aldo van Eyck gibi isimler, soyut mekân kavramı yerine “yer-yaratımı” (place-making) yaklaşımını geliştirerek mimarlığın insan deneyimi ve

gündelik yaşamla kurduğu ilişkiyi yeniden tanımlamıştır (Jencks, 2011, s. 73). Van Eyck'in mekân ve zamanı ikincil, “yer” ve “vesile”yi (occasion) ise asli görmesi; modernist soyutlamaya karşı, yaşamın somut ritimlerini ve toplumsal etkileşimi önceleyen bir mekânsal bir etik anlayışına işaret eder (Jencks, 2011, s. 73).

Postmodern dönemde yerin tarihsel ve kültürel anlamını yeniden merkeze alan bir diğer kuramsal yaklaşım, Aldo Rossi'nin “kollektif bellek” vurgusudur. Rossi'ye göre kent, yalnızca işlevsel bir organizma değil; toplumsal hafızayı taşıyan tipolojiler, kamusal mekânlar ve süreklilikler aracılığıyla kurulan tarihsel ve sembolik bir mekânsal yapı olarak ele alınmalıdır (Bridge, 2021, s. 223). Bu yaklaşım, postmodern kırılmayı yalnızca biçimsel çoğulluk üzerinden değil, kentsel belleğin yeniden okunması üzerinden de temellendirir.

Ancak postmodern çoğulculuk, bir yandan modernizmin homojenleştirici diline karşı yer, bellek ve aidiyet kavramlarını görünür kılarken; diğer yandan anlamın yüzeysel göstergelere indirgenmesi ve temsilin piyasa dinamikleri içinde metalaşması riskini de beraberinde getirmiştir. Bu gerilim, mimari anlamın nasıl üretildiği sorusunu yeniden gündeme getirir. Nitekim bir yapının “ne söylediği”nin kültürel bağlamda kurulduğunu vurgulayan Ruskin'in yaklaşımı, mimarlığın yalnızca estetik bir nesne değil, yorumlanabilir bir anlam taşıyıcısı olduğunu hatırlatır (Botton, 2020, s. 79). Scruton'un estetik yargıyı ahlaki bilinçle ilişkilendiren görüşü de benzer biçimde, mimaride “nasıl görüldüğü”, “ne anlama geldiği” ve “ne yaptığı”nın birbirinden ayrılmadığını; güzelliğin toplumsal yaşam içindeki işlev ve anlamla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürer (Scruton, 1979, ss. 6–9, 213–216). Böylece postmodern eleştirinin açtığı alan, mekânın anlamını yeniden kurma imkânları kadar, bu anlamın parçalanma ve yüzeyselleşme tehlikelerini de görünür kılar.

Jencks'in “çift kodlama” (double coding) kavramıyla tanımladığı postmodern mimari dil, hem elit hem popüler kültüre seslenebilen çok katmanlı bir anlatım geliştirmiştir; Krier'in tarihsel morfoloji üzerinden yeniden tartıştığı kentsel ölçü ve insan ölçeği fikri, postmodernizmin mekânı yeniden toplumsal bir bağlama yerleştirme çabasını güçlendirmiştir (Jencks, 2011). Bu yönüyle postmodern dönem, yalnızca biçimsel bir kırılma değil; mimarlığın toplumsal işlevine, anlam üretimine ve yerle kurduğu ilişkiye dair paradigmatic bir dönüşümü temsil eder.

Nitekim 1980'lerden itibaren ekonomik liberalleşme, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve ulusötesi sermaye akışları, mimarlığın üretim koşullarını kökten değiştirmiştir; küreselleşme, postmodernizmin başlattığı çoğulculuğu hem hızlandırmış hem de ticarileştirmiştir. Bu süreçte mimarlık giderek belirli bir yere değil, küresel bir imge ekonomisine bağlı olarak şekillenmeye başlamıştır; kentler kimlikten çok “marka değeri” üzerinden tanımlanır hâle gelmiştir. Bu nedenle bir sonraki bölümde, küreselleşme bağlamında mekânın yeniden üretimi ve yer duygusunun bu yeni dinamikler karşısında nasıl dönüştüğü ele alınacaktır.

Küreselleşme Çağında Mekân: Glokalizasyon, Akışkanlık ve Yersizleşme

Küreselleşme, yalnızca ekonomik ya da kültürel bir genişleme süreci değil; mekân, kimlik ve aidiyet arasındaki ilişkiyi çok katmanlı bir biçimde dönüştüren yapısal bir olgudur. Bu nedenle mekânın küreselleşmesi, tek bir kuramsal çerçeveye açıklanamayacak ölçüde karmaşık ve çelişkili bir dönüşüm sürecine işaret eder. Yerin modern-sonrası dünyadaki bu dönüşümünü kavrayabilmek için, modernite, postmodernite, bilgi toplumu, glokalizasyon, akışkan modernite ve yersizleşme gibi farklı kuramsal yaklaşımların birlikte ve ilişkişel bir okuma içinde ele alınması gereklidir.

Bu bölümde ele alınan kuramsal çeşitlilik, küreselleşmenin mekân üzerinde yarattığı çift yönlü ve gerilimli etkileri görünür kılmayı amaçlamaktadır. Küresel süreçler bir yandan hareketliliği, bağlantısallığı ve iletişim yoğunluğunu artırırken; diğer yandan yerin sürekliliğini, aidiyet üretme kapasitesini ve deneyimsel derinliğini aşındırmaktadır.

Bell, Castells ve Zuboff, dijitalleşmenin bu dönüşümdeki altyapısal ve yapısal rolünü ortaya koyarken; Robertson ve Roudometof, küresel ve yerel dinamiklerin iç içe geçerek yeni mekânsal ve toplumsal biçimler ürettiğini vurgular. Bauman, Giddens, Augé ve Hay ise bu yapısal dönüşümlerin bireyin yerle kurduğu ilişki üzerindeki varoluşsal ve deneyimsel sonuçlarını tartışır. Bu çerçevede mekânın küreselleşmesi, yalnızca fiziksel bir yeniden örgütlenme değil; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve deneyimsel boyutları olan bir yeniden yapılanma süreci olarak ele alınmaktadır.

Küreselleşme, Enformasyon Toplumu ve Glokal Mekânsallık

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, toplumsal yapının temel örgütlenme biçimlerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Daniel Bell (1973), bu dönüşümü “post-endüstriyel toplum” kavramıyla açıklayarak, bilginin sermaye ve emekten daha belirleyici bir üretim faktörü hâline geldiğini ileri sürer. Bu bağlamda bilgi, yalnızca teknik bir araç değil; toplumsal düzenin kuruluşunda merkezi bir işlev üstlenen yapısal bir unsur olarak ortaya çıkar.

Bu dönüşüm, Castells'in (2000) "ağ toplumu" kavramsallaştırmasıyla mekânsal bir boyut kazanır. Castells'e göre küresel ölçekte dolaşıma giren bilgi, sermaye ve iletişim akışları, toplumsal ilişkilerin coğrafi yakınlık koşulundan kısmen bağımsızlaşmasına yol açmıştır. Böylece mekân, sabit ve kapalı bir fiziksel bağlam olmaktan çıkarak, ilişkisel ağların kesiştiği dinamik bir düzleme dönüşür. Castells'in "akış mekânı" kavramı, bu yeni mekânsallığı geçişkenlik, eşzamanlılık ve bağlantısallık ekseninde tanımlar.

Dijitalleşmenin geç kapitalist dönemde kazandığı özgül biçim, Zuboff (2019) tarafından "gözetim kapitalizmi" kavramıyla ele alınır. Dijital teknolojiler, bireylerin davranışlarını ve mekânsal hareketliliklerini sürekli olarak kaydederek öngörüye dayalı bir ekonomik model üretir. Bu süreçte mekân, yalnızca deneyimlenen bir çevre olmaktan çıkar; verinin üretildiği, depolandığı ve denetlendiği bir yönetim alanına dönüşür. Zuboff'un "gözetim mimarisi" olarak tanımladığı bu yapı, bireyin yerle kurduğu ilişkinin hem fiziksel hem de dijital düzeyde yeniden biçimlenmesine neden olur.

Bu çerçevede dijitalleşme, küreselleşmenin yalnızca hızını artıran bir araç değil; mekânın anlamını ve deneyimlenme biçimini dönüştüren altyapısal bir dinamik olarak değerlendirilmelidir. Yer, giderek daha fazla veriyle temsil edilen, izlenen ve yönetilen bir bağlama dönüşürken, mekânsal aidiyet de bu yeni koşullar altında yeniden tanımlanmaktadır.

Bu dönüşüm, küreselleşmenin yerel bağlamları nasıl dönüştürdüğü sorusunu da yeniden gündeme getirir. Küreselleşme tartışmaları uzun süre kültürel homojenleşmenin kaçınılmaz olduğu varsayımına dayanmış; yerel farklılıkların küresel süreçler karşısında silindiği yönünde indirgemeci bir anlatı üretmiştir. Robertson (1994, ss. 34–36), bu yaklaşımın küreselleşmeyi tek yönlü bir yayılma olarak kavradığını ve yerel ölçekli anlam üretim süreçlerini ikincilleştirdiğini belirtir. Buna karşılık Robertson, küresel ve yerel dinamiklerin karşıt değil, iç içe geçmiş ilişkiler içinde ele alınması gerektiğini savunur. Bu bağlamda geliştirdiği globalizasyon kavramı, küresel süreçlerin yerel bağlamlarda yeniden biçimlenerek farklılaştığını; yerel pratiklerin ise küresel dolaşıma eklemlenerek yeni mekânsal ve kültürel formlar ürettiğini ifade eder (Robertson, 1994, s. 33).

Küreselleşme tartışmaları uzun süre, kültürel homojenleşmenin baskın olduğu varsayımına dayanan indirgemeci bir çerçeve içinde yürütülmüştür. Robertson (1994, ss. 34–36), Ferguson'un (1992) örneklediği bu yaklaşımın "yerellik ve tarihin silindiği" yönündeki genellemelerle beslendiğini ve küreselleşmeyi tek yönlü bir yayılma süreci olarak kurgulayan bir "mitoloji" ürettiğini belirtir. Bu tür okumalar, yerel ölçekli süreçleri ikincilleştirirken, küresel olanı kendiliğinden "üstün" bir düzlem olarak konumlandırır.

Robertson'a göre küreselleşme, yalnızca ekonomik ya da teknolojik bir genişleme değil; anlam üretim biçimlerini dönüştüren çok katmanlı bir toplumsal süreç olarak ele alınmalıdır. Bu noktada "uluslararası" ile "küresel" arasındaki ayrım belirleyicidir: uluslararası ilişkiler ulus-devletler arası etkileşime işaret ederken, küresel olan insanlık ölçeğinde karşılıklı etkileşim alanını kapsar. Bu nedenle "yerel" olarak tanımlanan pek çok olgu, aslında küresel ölçekte biçimlenmiş yerellik tanımlarının sonucudur (Robertson, 1994, ss. 34–36). Alter'in (1989) örneğinde görüldüğü gibi, çağdaş milliyetçiliğin bazı biçimleri dahi modern kimlik ve özgünlük anlayışının küresel terimleri içinde yeniden üretilmektedir. Bu durum, yerelliğin en güçlü sembollerinden biri olarak görülen olguların dahi küresel bağlamdan bağımsız düşünülemeyeceğini ortaya koyar. Bu tartışma, zaman–mekân ilişkisi üzerinden daha da belirginleşir. Giddens'in "zaman–mekân uzaklaşması" (time–space distanciation) kavramı, toplumsal ilişkilerin iletişim ve ulaşım ağları aracılığıyla coğrafi yakınlığın ötesinde örgütlendiğini; "mevcudiyet" ile "yokluk" arasındaki sınırın bulanıklaştığını ortaya koyar (Giddens, 1991, s. 21; akt. Robertson, 1994, ss. 35–36). Bu bağlamda yerellik, artık yalnızca fiziksel yakınlıkla değil, ağlar içinde kurulan ilişkisel bağlamlarla birlikte düşünülmek zorundadır.

Robertson bu çerçevede, kültürel homojenleşmeye indirgenen küreselleşme anlatısını aşmak üzere globalizasyon kavramını önerir. Globalizasyon, küresel süreçlerin yerel bağlamlarda yeniden biçimlenerek farklılaşması; yerel pratiklerin ise küresel dolaşıma eklemlenerek yeni biçimler üretmesi anlamına gelir (Robertson, 1994, s. 33). Bu yaklaşım, küresel ve yerel arasındaki katı ikiliği sorgulayarak, yerelliklerin küresel sistem içinde nasıl üretildiğini ve dönüştüğünü analiz etmeye imkân verir.

Van der Bly (2012), kültürel farklılıkların küreselleşme karşısında ortadan kalkmadığını; tersine küresel–yerel etkileşimler içinde biçim değiştirerek yeni kültürel formlar ürettiğini vurgular. Benzer biçimde Roudometof (2016), iletişim ve ulaşım teknolojilerinin yerel yaşamların dokusuna küresel ölçekte bağlantılar ördüğünü ve bireylerin "glokaliteler" içinde yaşadığını belirtir (Roudometof, 2016, s. 401). Bu çerçevede globalizasyon, küreselleşmeyi homojenleştirici bir yayılım olarak değil; yerelliklerin küresel koşullar altında yeniden üretildiği, çoğullaştığı ve müzakere edildiği bir süreç olarak kavramayı mümkün kılar (Robertson, 1994, ss. 48–49).

Bu kuramsal hat, küreselleşme çağında “yer”in yalnızca aşınan bir değer değil; aynı zamanda yeni bağlamlarda yeniden kurulan ve sürekli olarak müzakere edilen bir ilişkisellik alanı olduğunu göstermektedir. Ancak bu yeniden yapılanma süreci, eşzamanlı olarak yerin çözülmesi ve köksüzleşme deneyimini de derinleştirebilir. Bu ikili gerilim, bir sonraki alt bölümde Bauman’ın “akışkan modernite” yaklaşımı üzerinden tartışılacaktır.

Akışkan Modernite, Yok-Yerler ve Yer Bağlılığının Dönüşümü

Zygmunt Bauman, modernitenin “katı” formlarının çözülerek daha akışkan bir toplumsal düzene evrilmesini, zaman ve mekân deneyiminin köklü biçimde dönüşmesiyle birlikte ele alır. Bu bağlamda küreselleşme, yalnızca dolaşımın hızlanması ya da sınırların geçirgenleşmesi değil; yerin anlamının aşınması ve aidiyet ilişkilerinin istikrarsızlaşması sürecidir (Bauman, 2010, ss. 20–21, 24). Akışkan modernite koşullarında birey, mekânla kurduğu ilişkiyi artık süreklilik ve kalıcılık üzerinden değil, geçicilik ve hareketlilik üzerinden deneyimler.

Bauman’a göre iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlanma, zamanı “anlık” bir yoğunluğa büründürürken mekânın geleneksel belirleyiciliğini zayıflatmıştır. Elektronik ağlara erişimi olan bireyler için yer, fiziksel bir zorunluluk olmaktan uzaklaşmakta; yakın–uzak, içerisi–dışarısı, burada–orada gibi mekânsal karşıtlıklar giderek silikleşmektedir. Oysa modern öncesi ve erken modern dönemlerde “yakın”, aşinalık ve güvenle; “uzak” ise bilinmezlik ve endişeyle ilişkilendirilmekteydi. Bu nedenle Bauman, zaman–mekân dönüşümünü yalnızca coğrafi değil, aynı zamanda duygusal ve bilişsel bir kırılma olarak yorumlar (Bauman, 2010, ss. 20–21).

Ancak bu dönüşüm homojen bir özgürleşme üretmez. Zaman–mekân sıkışması, bazı gruplara yerden bağımsızlaşma ve hareketlilik imkânı sağlarken, diğerlerini belirli mekânlara sabitleyerek kamusal görünürlükten ve hareket kapasitesinden mahrum bırakır. Böylece mekânın “aşılabilirliği”, herkes için eşit bir imkân olmaktan çıkar; seçici bir ayrıcalık hâline gelir. Bauman’ın ifadesiyle bir yanda “yerden kopabilenler”, diğer yanda “yerine çakılı kalanlar” ortaya çıkar (Bauman, 2010, s. 25; ss. 29–30). Bu bağlamda yer, küresel çağda yalnızca coğrafi bir konum değil; sosyo-ekonomik eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin somut bir göstergesi hâline gelir.

Bu çözülme, Marc Augé’nin “yok-yer” (non-lieux) kavramsallaştırmasıyla daha da belirginleşir. Augé’ye göre üstmodernite, tarihsel süreklilik ve ilişkisel bağlamdan yoksun, anonim mekânların çoğalmasına yol açmıştır. Havaalanları, otoyollar, alışveriş merkezleri ve zincir oteller gibi yok-yerler, bireyin kimlik ve aidiyet geliştirmesine imkân tanımayan geçiş mekânlarıdır (Augé, 1995, ss. 77–78). Bu mekânlarda deneyim hafıza üretmez; toplumsal ilişkiler prosedürlere indirgenir ve mekân, yalnızca dolaşımı mümkün kılan işlevsel bir yüzeye dönüşür.

Bununla birlikte Augé, yer ile yok-yer arasındaki ilişkiyi mutlak bir karşıtlık olarak değil, bir değilleme ve süreklilik ilişkisi üzerinden tanımlar. Bir mekân, tarihsel ve ilişkisel bağlamını yitirdiğinde “yer-olmayan” hâline gelebilir; ancak bu durum geri döndürülemez değildir. Aynı mekân, yeni toplumsal pratikler ve anlatılar aracılığıyla yeniden anlam kazanabilir (Augé, 1995, ss. 77–78). Bu nedenle yok-yer, yerin bütünüyle ortadan kalktığını değil, anlam üretme kapasitesinin askıya alındığını gösteren bir durumu ifade eder.

Bu noktada Anthony Giddens’in modernlik çözümlemesi tamamlayıcı bir çerçeve sunar. Giddens’a (1991) göre modern toplumlarda toplumsal ilişkiler, yüz yüze etkileşimlerden çözülerek uzman sistemler ve soyut ağlar aracılığıyla yeniden örgütlenir. Bu süreç, bireyin gündelik yaşamını yerel bağlamlardan kopararak mekânın toplumsal ilişkilerin doğal taşıyıcısı olma işlevini zayıflatır; Giddens bu durumu “yersizleşme” (disembedding) kavramıyla açıklar. Ancak bu kopuş tek yönlü değildir. Modern birey, aile, mahalle, inanç toplulukları, ulusal kimlikler ya da dijital ağlar aracılığıyla yeni aidiyet biçimleri geliştirerek “yeniden yerleştirme” (re-embedding) stratejileri üretir. Dolayısıyla modernite, köksüzleşmeyi üretirken aynı zamanda yeniden köklenme arayışını da tetikler.

Bu dinamik süreç, Robert Hay’in (1998) yer duygusunu yaşam döngüsü bağlamında ele alan yaklaşımıyla daha da netleşir. Hay’e göre birey, sürekli mekânsal hareketlilik ve kopuş koşullarına rağmen, duygusal ve kültürel düzeyde bir “yer duygusu” geliştirme eğilimindedir. Yer, bu anlamda sabit bir fiziksel referans olmaktan çok, deneyim, hafıza ve anlam üzerinden kurulan ilişkisel bir bağlamdır. Küreselleşme ve dijitalleşme süreçleri, bu yer duygusunun tekil bir mekâna bağlı olmaksızın, birden fazla bağlamda eşzamanlı olarak kurulabilmesini mümkün kılar.

Bu çerçevede modern-sonrası dünyada yer, ne bütünüyle kaybolmuş ne de değişmeden varlığını sürdürmüştür. Aksine yer, çözülme ve yeniden kurulma süreçleri içinde, kimlik, hafıza ve aidiyetle ilişkili dinamik bir deneyim alanına dönüşmüştür. Bauman’ın akışkan modernite analizi, Augé’nin yok-yer kavramsallaştırması

ve Giddens ile Hay'in yeniden yerleşme ve yer duygusu yaklaşımları birlikte ele alındığında, küreselleşme çağında yerin sabit bir zemin olmaktan çıkarak sürekli müzakere edilen, kırılğan fakat tamamen yok olmayan bir ilişkisellik alanı hâline geldiği görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, mekânın modernite, postmodernite ve küreselleşme süreçleri boyunca geçirdiği dönüşümü ele alarak, yer bağlılığı kavramının günümüz toplumlarında neden giderek daha kırılğan, değişken ve müzakereye açık bir nitelik kazandığını kuramsal bir çerçevede tartışmıştır. Modernitenin rasyonel, işlevsel ve standartlaştırıcı mekân anlayışı; postmodernitenin parçalı, çoğul ve temsile dayalı mekânsal anlatıları; küreselleşmenin hız, hareketlilik ve geçicilik vurgusu, bireylerin yaşadıkları çevrelerle kurdukları ilişkileri köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu tarihsel dönüşüm hattı, yerin yalnızca fiziksel bir zemin olarak değil; anlam, bellek ve kimlik üretimiyle iç içe geçmiş ilişkiyel bir olgu olarak yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

Makale boyunca ele alınan kuramsal yaklaşımlar, mekânın modern-sonrası dünyada sabit, süreklilik taşıyan ve kendiliğinden anlam üreten bir yapı olmaktan çıkarak; çözülme, yeniden kurulum ve müzakere süreçleri içinde işleyen dinamik bir deneyim alanına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yer bağlılığı, ne bütünüyle ortadan kalkmış ne de değişmeden varlığını sürdürmüştür. Aksine yerle kurulan bağlar, tarihsel, toplumsal ve mekânsal koşullara bağlı olarak yeniden biçimlenen; kırılğan ancak süreklilik arayışı taşıyan ilişkiyel pratikler hâline gelmiştir.

Çalışmanın sunduğu kuramsal çerçeve, yer bağlılığının yalnızca fiziksel çevreye indirgenemeyeceğini; hafıza, gündelik pratikler, toplumsal ilişkiler ve deneyimsel anlam katmanları aracılığıyla kurulan çok boyutlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Mekânın dönüşümünü bu çok katmanlı yapı içinde ele almak, yer bağlılığının çağdaş koşullar altında nasıl zayıfladığını olduğu kadar, hangi dinamikler aracılığıyla yeniden üretilebildiğini de görünür kılmaktadır. Bu yönüyle makale, yer bağlılığını bireysel bir duygu durumu ya da psikolojik bir eğilim olarak ele alan yaklaşımların ötesine geçerek, onu moderniteyle başlayan mekânsal yeniden kurgulama süreçleri içinde şekillenen tarihsel ve ilişkiyel bir olgu olarak kavramsallaştırmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, modernite, postmodernite ve küreselleşme literatürlerinde dağınık biçimde ele alınan mekân, yer ve aidiyet tartışmalarını ortak bir kuramsal eksen etrafında bir araya getirerek, yer bağlılığının çağdaş dünyadaki dönüşümünü bütüncül biçimde okumaya yönelik kavramsal bir katkı sunmaktadır. Bu çerçeve, mekânın anlamının nasıl çözüldüğünü ve yeniden üretildiğini tartışan ileriki kuramsal ve ampirik çalışmalar için açıklayıcı bir zemin oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Alter, P. (1989). *Nationalism*. Edward Arnold.
- Augé, M. (1992). *Non-lieux: Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. Éditions du Seuil.
- Augé, M. (1995). *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity* (J. Howe, Trans.). Verso.
- Baba, E. C. (2022). *İdeal kent arayışında mimari ütopyalar* (2. bs.). YEM Yayın.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.; 3. bs.). Ayrıntı Yayınları.
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting*. Basic Books.
- Botton, A. de. (2020). *Mutluluğun mimarisi* (N. Elhüseyni, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Bridge, N. (2021). *Mimarlık 101: Mimari üsluplar, önemli yapılar ve ünlü mimarlar hakkında bilmeniz gereken her şey* (F. Sezer, Çev.; 7. bs.). Say Yayınları.
- Castells, M. (2000). *The rise of the network society* (2nd ed.). Blackwell.
- Ferguson, J. (1992). *The anti-politics machine: "Development," depoliticization, and bureaucratic power in Lesotho*. University of Minnesota Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Giedion, S. (1959). *Space, time and architecture: The growth of a new tradition* (5th ed.). Harvard University Press.
- Harvey, D. (2013). *Paris, capital of modernity*. Routledge.
- Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of Environmental Psychology*, 18(1), 5–29. <https://doi.org/10.1006/jevp.1997.0060>

- İncedere, L. (2023). Modernizmden postmodernizme kentsel mekân. *International Social Sciences Studies Journal*, 9(111), 6840–6847. <https://doi.org/10.29228/sssj.69448>
- Jencks, C. (2011). *The language of post-modern architecture* (7th ed.). Wiley.
- Koçyiğit, E. (2018). Yok-yer kavramı üzerine bir değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 533–548.
- Korstanje, M. E. (2015). *Mobility and global tourism: New frontiers of migration*. Palgrave Macmillan.
- Krier, R. (1992). *Elements of architecture*. Academy Editions.
- Kuban, D. (2018). *Mimarlık kavramları*. Yem Yayın.
- Marx, K., & Engels, F. (1848/2002). *The communist manifesto*. Penguin Classics.
- Monnier, G. (2019). *Mimarlık tarihi* (İ. Yerguz, Çev.; 3. bs.). Dost Kitabevi.
- Mumford, L. (1970). *The culture of cities* (Yeniden basım). Harcourt Brace Jovanovich. (İlk baskı 1938’de yayımlanmıştır.)
- Norberg-Schulz, C. (1974). *Existence, space and architecture* (3rd ed.). Praeger.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Robertson, R. (1994). Globalisation or glocalisation? *Journal of International Communication*, 1(1), 33–52. <https://doi.org/10.1080/13216597.1994.9751780>
- Roudometof, V. (2016). Theorizing glocalization: Three interpretations. *European Journal of Social Theory*, 19(3), 391–408. <https://doi.org/10.1177/1368431015605443>
- Scruton, R. (1979). *The aesthetics of architecture*. Methuen.
- Van der Bly, M. C. E. (2012). *Heterogeneity*. G. Ritzer (Ed.), *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization* (Vol. 1). Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470670590.wbeog266>
- Weber, M. (1905/2002). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. Routledge.
- Yörükhan, A. (2023). *Şehir sosyolojisi: İnsan ekolojisi ve şehirselleme* (2.bs.). Doğu Batı Yayınları.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.